

ці слова о.П.Бажанського свідчать, з якою мірою відповідальності та властивою йому пізнавальною активністю музикознавець-автодидакт підходив до справи наукового дослідження фольклорної спадщини. Звичайно, потужний інтелектуальний талант молодих Ф.Колесси та С.Людкевича вже відкривав нову сторінку в розвитку етномузикології Галичини на засадах науковості та професіоналізму. Проте певна другорядність етнофольклористичної діяльності о. П.Бажанського не виключає її самодостатнього значення і доповнює наше уявлення про загальний культурно-історичний процес на теренах Галичини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажанський П. Малоруська народна мелодика. – Львів, 1892.
2. Бажанський П. Нова метода записування русько-народної мелодії. – Львів, 1904.
3. Бажанський П. Русько-народна натуралістична музика. – Перемишль, 1913.
4. Бажанський П. Русько-народний музикальний стиль. II частина. – Перемишль, 1911.
5. Бажанський П. Русько-народні галицькі мелодії I-X сотні – Львів, 1905-1912.
6. Діло. – Львів, 1887. – Ч. 61.
7. Діло. – Львів, 1893. – Ч. 49.
8. Зоря. – Львів, 1887. – Ч. 15, 16.
9. Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990.
10. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Том II. – Львів, 2000.
11. Правдюк О. Методика записування музичного фольклору. – К., 1981.
12. Роздольський О. – Людкевич С. Галицько-руські народні мелодії. – Львів, 1906. – Ч. 1.
13. Русская мысль о музыкальном фольклоре: Материалы и документы / Ред. О. Соколовой. – М., 1979.
14. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому Товаристві ім. Шевченка. – Львів, 2000.
15. Смоляк О. Трансформація пісенного фольклору Західно-Подільської Наддністрянщини: Автореф. дис... канд. мист. – К., 1992.
16. Сокальський П. Руська народна музика... – К., 1959.
17. ЦДДА у Львові. – Ф.362, оп. 1, спр. 468. – 2 арк.
18. Чекановска А. Музыкальная этнография. Методология и методика. – М., 1983.

Natalja Kushlyk

THE MUSICAL THEORETICAL RESEARCH OF THE PRIEST P. BAZHANSKIJ IN THE STUDY OF FOLKLORE

The goal of this article is the attempt to describe the creative portrait of the priest P. Bazhanskij (1836-1920) as a folklore's collector and a musicologist, and to show some of his theoretical ideas in the making of the ethno-folk science in Galychna.

Наталія Сулій

«ПІСНОСЛОВ» ЯК ТИП ЗБІРНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЕДИЦІЙНОЇ ДУХОВНОПІСЕННОЇ ТРАДИЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Стаття присвячена новому типові збірника, який сформувався у другій половині XIX ст. Особливу увагу приділено перемишльському «Піснослову» 1870 р., від якого бере свій початок традиція видавництва духовнопісенників під назвою «Малий Піснословець», «Піснословець», і які можна було використовувати як у літургійній, так і в паралітургійній практиці.

Сучасне українське музикознавство тільки розпочинає системне дослідження видавничої та рукописної духовнопісенної спадщини періоду другої половини XIX – початку XX ст. Пошуку та

студіювання вимагають численні збірники духовних пісень, оскільки вони становлять цінність як основне джерело для дослідження едиційної духовнопісенної традиції зазначеного періоду. Якщо паралітургійна едиційна спадщина періоду XVIII – початку XIX ст. розглядалася у літературознавчих студіях відомих учених І.Франка, В.Щурата, М.Возняка, В.Гнатюка, С.Щеглової, Ю.Яворського, О.Гнатюк, а також у музикознавчих працях М.Грінченка, Б.Кудрика, Ю.Медведика, то до видань середини XIX – початку XX ст. науковий інтерес був помітно менший. Здебільшого вищезгадані дослідники лише інколи зверталися до друкованих співаників зазначеного періоду. Окремі співаники того часу були предметом уваги С.Папа та О.Наумова.

Едиційна духовнопісенна традиція, започаткована у 30-40-х рр. XVIII ст. [1, 342], знайшла своє продовження й у XIX та XX сторіччях. Спершу з'являлися поодинокі публікації духовних пісень на честь чудотворних ікон Богородиці та з нагоди місій [1, 342–364]. Проте до середини 70-х рр. XVIII ст. «в Україні не існувало традиції видання співаників духовних пісень» [10, 20]. І лише в 1773 р. було видано перший нотований духовнопісенник на честь чудотворної почаївської ікони Богородиці (Почаїв, 1773) [12]. Та найбільшим досягненням тогочасної едиційної практики було видання першої антології духовної пісні XVII – XVIII ст. під назвою «Богогласник» (Почаїв, 1790-1791) [15, 5-52; 16, 7-41; 2, 7-15; 8, 59-80]. Згодом у Почаєві антологію перевидано у 1805 та 1825 рр.

Таким чином, почаївські видавці надали едиційній традиції системного розвитку. Все це дозволило від початку 30-х рр. XIX ст. поширити едиційну практику на різні регіони України. Основними видавничими центрами стали Перемишль, Львів, Київ, Холм, Коломия, Ужгород, Жовква та деякі інші міста¹.

Починаючи від середини XIX ст., едиційна духовнопісенна традиція збагатила видавничий процес рядом нових типів збірників. Серед них особливо вирізняється такий тип збірника, як «Піснослов», «Малий Піснословець», «Піснословець». Їх тиражовано порівняно мало, але вони становлять важливу сторінку в історії видавничої традиції. Ми диспонуємо шістьма збірниками: це: «Піснослов святоносное Востаніє Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа во славу побѣдителныхъ смерти» (Вільно, 1774)², «Піснослов или новое собраніе пѣсней церковныхъ: праздничныхъ, храмовыхъ, покаянныхъ, страстныхъ, чудотворнымъ іконам, молитвенныхъ и пр.» (Перемишль, 1870), «Малый пѣснословец или сборникъ пѣсней во честь и славу Пречистой Дѣвы Маріи» (Коломия, 1885), «Малый пѣснословец или новый зборничокъ пѣсней набожныхъ, для старшихъ и молодшихъ христіанъ нашей св. Церкви» (Львів, 1896, 1905), «Піснословец или новое собраніе пѣсней церковныхъ: праздничныхъ, храмовыхъ, покаянныхъ, страстныхъ, чудотворнымъ іконам, молитвенныхъ и пр.» (Львів, 1909).

Про існування перелічених збірників йдеться у працях Я.Головацького, А.Миловидова, М.Возняка, І.Свенціцького, С.Щеглової. Так, інформацію про «Піснослов» (Вільно, 1774) уперше знаходимо у праці Я.Головацького «Дополнение к очерку славяно-русской библиографии В.М.Ундольского» [3, 33-34], а з часом, у 1908 р., А. Миловидов [11, 116] вносить його до переліку видань стародруків у дослідженні «Описание славяно-русскихъ старопечатныхъ книгъ виленской публичной библиотеки». Про перемишльський «Піснослов» 1870 р. уперше побіжно згадує М.Возняк [1, 124]. Відомості про львівські видання «Піснословіців» подає І.Свенціцький у праці «Описание музея Ставропигийского института» [14, 71]. На сьогодні вдалося розшукати такі львівські збірники: «Малий Піснословець» (Львів, 1896)³, «Малий Піснословець» (Львів, 1905) та «Піснословець»⁴

¹ Упродовж цього часу було перевидано «Богогласник» (Львів 1850, 1886; Київ, 1884, 1885, 1887; Холм, 1894, 1900, 1903; Варшава, 1935 та ін.). З'явилися такі нові різновиди духовнопісенної книги, як «Пісні набожні» (Перемишль, 1834; Львів, 1857, 1860, 1866 та ін.), «Коляди» (Львів, 1859, 1860, 1892; Перемишль, 1875; Жовква, 1905, 1925), ужгородські співаники, упорядковані І. Сильваєм, І. Мигалкою, А.Бобульським, а також «Піснослови».

² Цей збірник, на відміну від наступних «Піснословів», містить суто літургійні тексти. Тому мова йде про появу своєрідного типу духовнопісенного збірника лише з другої половини XIX ст., тобто після виходу друком перемишльського «Піснослова» у 1870 р.

³ Цей збірник вводимо до наукового обігу вперше.

⁴ Надалі послуговуємося скороченою назвою видань (українською мовою).

(Львів, 1909). Повні назви віднайдених збірників збігаються із назвами, поданими у вищезгаданій праці І. Свенціцького, тобто «Малий Піснословець» (Львів, 1905) відповідає ідентичній назві віднайденого львівського друку 1905 р., а «Піснословець» (Львів, 1905) – «Піснословці» (Львів, 1909). Варто зазначити, що збігається й кількість вказаних сторінок у збірниках, зокрема у поданому І. Свенціцьким «Піснословці» (Львів, 1905) та опрацьованому нами, що датований 1909 р. Можна зробити припущення, що мова йде про той самий збірник, а рік видання зазначено вченим помилково. Або ж, окрім «Піснословців» 1896, 1905 та 1909 рр., вийшов друком ще один «Піснословець» у 1905 р.

«Піснослови» в контексті дослідження рецепції почаївського «Богогласника» (1790–1791) були цікавими і С.Щегловій, автору першої ґрунтовної праці про це видання. Зокрема вона відзначила: «Нам відомі за назвами ще декілька друківаних збірників релігійних пісень, які, можливо, мають стосунок до «Богогласника», але вони не доступні, оскільки деякі знаходяться в Галичині, інші – невідомо де» [18, 167].

Зважаючи на те, що «Піснословам» не присвячено спеціальної розвідки, хоча вони впроваджені вищезазначеними дослідниками до наукового обігу¹, ця стаття покликана висвітлити такі питання: а) з'ясувати тлумачення назв збірників «Піснослов», «Піснословець»; б) дослідити «Піснослов» як спеціальний тип духовнопісенного збірника української паралітургічної культури другої половини XIX – початку XX ст.; в) на основі здійсненого порівняльного аналізу «Піснословів» виявити типологічну схожість та відмінність збірників.

Здебільшого, на думку сучасних дослідників, назва давніх збірників склалася з урахуванням представлених у них піснеспівів. Наприклад, *Ірмолой* – отримав назву від превалювання в ньому ірмосів, *Стихирар* – стихир і т. д. У даному випадку важко дати однозначне визначення «Піснословам» через те, що в них так і не викристалізувався чіткий зміст збірника, до того ж пізніше збірники такого типу припинили своє існування.

У науковій літературі, на жаль, не знаходимо тлумачення назви «Піснослов». Григорій Дяченко [4, 529] хіба що окреслив такі визначення: «Піснословец» – (υμνολογος) = піснопѣвец, «піснословіє» = духовная піснь, «піснословлю» – (υμνολογεω) = воспѣваю, прославляю в піснопѣнії. У словнику, що вийшов друком 1997 р. у Москві [6, 140], упорядниками подано узагальнене трактування цього визначення Г. Дяченко: «Піснословец – воспѣвающий духовныя пісни, прославляющий піснопѣніями, сочиняющий хвалебныя пісни»². На нашу думку, назва «Піснослов» закорінена у літургійну традицію: спочатку у рукописну, а з часом – у друковану. Підставою для такого припущення є низка рукописних Ірмолоїв, до означення назви яких іноді вживається визначення «Піснослов». У Каталозі українських та білоруських нотолінійних Ірмолоїв XVII – XVIII ст., підготовленому Ю. Ясиновським, знаходимо ряд пам'яток з такими назвами: «Ірмологіон сирѣч Піснослов. Списася рабом божим Стефаном Будзановичем во веси Соломной...» (1725 р.), «Ірмолой или Піснослов Иоанном Дамаскином Богодухновенно составлені на украшеніе Божественной церкви ...» (1785 р.), «Малий Ірмологіон или Піснослов токмо ірмосы воскресны и прокимени ...» (1869 р.) [20, 324–325, 467, 489] та ін.

Така традиція віддзеркалена й у двох львівських друківаних Ірмолоях 1709 та 1757 рр., що ввійшли до Каталогу стародруків, опублікованого Якимом Запаском та Ярославом Ісаєвичем: «Ірмологіон сирѣч піснослов...» (Львів, 1709), «Ірмологіон сі єсть піснослов ...» (Львів, 1757) [5, 24, 105].

Відтак випливає, що назва «Піснослов» визрівала впродовж століть. Видавці першого «Піснослова» (Вільно, 1774), який містить суто літургійні тексти, спиралися на рукописну та друковану традицію Ірмолоїв. Натомість у наступних друківаних збірниках їх упорядниками вже поєднано літургійні та духовнопісенні тексти. Щоправда, це зауваження стосується уже другої половини XIX ст. У цей період з'являються «Піснословці», які містять тексти літургійні та духовнопісенні [13].

¹ Виняток становить «Малий Піснословець» (Львів, 1896).

² Тут і далі цитати, а також ініціали духовних пісень та повні назви збірників передаємо сучасною українською графікою зі збереженням старокириличної літери «ѣ».

тобто це збірники мішаного типу. Але, що особливо важливо, тоді ж з'являються і «Піснословці», репертуар яких складається насамперед на основі духовних пісень [7].

У цьому контексті варто відзначити, що назва «Піснослов» проникла й у рукописну духовнопісенну традицію Закарпаття. Тут у 1845 р. переписано співаник під назвою «Сія Книга, именуемая Пѣснослов, содержит в себѣ пѣсни на праздники Господски, Богородични, святым чрез весь год и принадлежат до Игната Яноша», опис якого здійснив М. Возняк [1, 89, 137-139]. Збірник складається з духовнопісенного репертуару. Очевидно, переписувач також запозичив назву «Піснослов» з літургійної практики. Своєрідним підтвердженням цього можуть бути два рукописні Ірмолої, переписані впродовж 1778-1785 рр. Іваном Югасевичем-Склярським, на титульних аркушах яких зазначено – «Ирмолой сирѣч Пѣснослов ...» [20, 463, 466].

Один з перших «Піснословів»¹ вийшов у світ 1774 р. у Вільно. Зміст збірника становлять літургійні тексти воскресних богослужінь. Крім цього, тут представлено молитви вечірні, ранішні, до і після Святого Причастя, подячну молитву Святого Амвросія, єпископа Медіоланського «Тебе Бога хвалим», молитву визнання Господеві щоденних гріхів та Чин короткого освячення води. «Піснослов» опублікований без нот. За своєю структурою та змістом він в основному не має спільних рис з виданнями, схожими за назвою, які з'являлися друком у другій половині XIX ст. Але наголосимо на тому, що «Піснослови» 1870 та 1909 рр., у яких спостерігаємо поєднання літургійних та духовнопісенних текстів, містять й фрагмент з Воскресної Утрені, який повністю подано у віленському «Піснослові». Це стосується також деяких інших літургійних текстів. Отже, можна зробити припущення, що упорядники збірників, виданих у 1870 та 1909 рр., зберігаючи назву «Піснослов», змінили структуру та зміст збірника, долучивши тексти духовних пісень.

Більш ніж за 90 років (1870 р.) у Перемишлі з'являється другий збірник під назвою «Піснослов»². З-поміж перелічених «Піснословів» він становить інтерес як такий, що містить передмову, яка не є характерною для решти «Піснословів» та переважної більшості духовнопісенників середини XIX – початку XX ст. Тут уперше з-поміж відомих «Піснословів» біля текстів духовних пісень подано вказівки, на мелодію якої з них можна співати «Іже Херувими». До того ж тут поєднано літургійні та духовнопісенні тексти. Також звертають на себе увагу численні примітки, «тони», «подобні», «самоподобні», тому розглянемо його більш детально.

Про цей збірник не знаходимо інформації у розвідках дослідників духовнопісенної традиції. Виняток становить лише праця М.Возняка «Матеріали до історії української пісні і вірші» (Львів, 1913), в якій автор при описі одного з рукописних співаників, а точніше, при вказівці друкованого варіанта пісні до Богородиці «О Всепітая Мати» [1, 124] згадує про збірник під назвою «Піснесловець», який також, як і перемишльський «Піснослов», датований 1870 р., але без зазначення місця видання. Порівнявши розташування пісні «О Всепітая Мати» у «Піснослові» (Перемишль, 1870), за вказаним М.Возняком у «Матеріалах ...» [1, 423], з'ясувалось, що вона знаходиться на тому ж аркуші. На підставі цього можна припустити, що М.Возняк мав на увазі «Піснослов», виданий у Перемишлі 1870 р., зазначивши, очевидно помилково, назву «Піснесловець», оскільки наприкінці XIX – початку XX ст. вийшло друком кілька збірників із такою назвою, напр. «Малий Піснесловець» (Коломия, 1885; Львів, 1896, 1905), «Піснесловець» (Львів, 1909).

«Піснослов» (Перемишль, 1870) був опублікований у друкарні при соборному храмі Різдва

¹ Повна назва збірника: «Пѣснослов свѣтоносное Востаніе Господа Бога Спаса нашего Иисуса Христа, во славу побѣдительныя смерти, провозвѣствующи благословеніем его преосвященства кир Фелициана, Філіппа Володковича Митрополіти Кіевскаго, Галицкаго, и всея Россіи, Владимірскаго и Берестейскаго Епископа. Издан в Вильнѣ в Типографіи его К.В. в обители монахов Ч.С.В.В. Лѣта Господня 1774.»

² Повна назва збірника: «Пѣснослов или новое собраніе пѣсней церковных: праздничных, храмовых, покаянных, страстных, чудотворным іконам, молитвенных и пр. с особенным взглядом на потребности: парохіальныхъ церквей, народныхъ школ, церковныхъ пѣвцов и ноединственныхъ лиц, по ряду мѣсяцослова уложенных, з пѣсней церковных, Перемьских, Львовских и пр. С додатком Тропарів, Кондаків, изобразительных и Антифоновъ Праздничных на Літургії и повседневных и проч. в Перемьшлі при соборномъ Храмі Рожд. Св. Іоанна Крест. тщаніем и иждивеніем Бр. Єленів. Типом Александра Левага. 1870.»

Св. Івана Хрестителя [18, 150-154]. Уже з повної назви збірника довідуємося про те, що до його репертуару увійшли святкові, храмові, покаянні, молитовні страсні пісні, пісні чудотворним іконам тощо, а також тропарі, кондаки і святкові антифони на Літургії та ін. Тобто його зміст становлять паралітургійні і літургійні тексти. Ця традиція започаткована видавцями духовнопісенника під назвою «Пѣсни благоговѣння в кратцѣ собранныя поемыя при Божественной Літургії чтенной...» (Почаїв, 1806) [19, 40; 10, 22-23]. Відтак упродовж наступних десятиліть ХІХ ст. та на початку ХХст. подібне явище спостерігаємо у збірниках такого типу, які виходили в різних друкарнях Західної України: у львівських «Богогласниках» (Львів, 1850, 1886), холмських (1894, 1990, 1903), у «Колядах» (Львів, 1896), «Малому Богогласнику» (Львів, 1891), у збірниках набожних пісень (Львів, 1863, 1891 та ін.), «Малих Піснословцях» (Львів, 1896, 1905), «Піснословці» (Львів, 1909) та ін. Слід зазначити, що у «Піснослові» (Перемишль, 1870) простежуємо більший вміст упорядниками літургійних текстів. Можна сказати, що вони до деякої міри превалюють над текстами духовних пісень, оскільки, на відміну від останніх, вміщені майже на всі великі свята та на честь святих згідно з церковним календарем, а також у кінці збірника. Це в свою чергу ще раз підтверджує, що сама назва збірника дійсно кореспондується з віленським першодруком. Отже, кожний блок пісень чи окрема пісня супроводжується літургійними текстами, які підібрані тематично. Тут, окрім тропарів, кондаків та антифонів, знаходяться стихири, прокімени, канони, ірмоси, причасні, богородичні, фрагменти Утрени, Вечірні.

Упорядники «Піснослова» уклали збірник «с особенным взглядом на потребности парохіальных церквей, народных шкіл, церковных пѣвцов и ноединственных лиц... з пѣсней церковных, Перемыских, Львовских и пр.» Як уже зазначалося, цей збірник чи не єдиний з тих, який містить передмову (не беручи до уваги передмов «Богогласників»), у тому числі й з-поміж схожих за назвою – «Піснословця» (Львів, 1909) та «Малих Піснословців» (Львів, 1896, 1905), між якими спостерігаємо спільні та відмінні риси у змісті, мистецькому оформленні. Тексту преамбули передують фрагменти з псалмів Давида, що слугують епіграфами до збірника, а також рядки з Послання Св. Апостола Павла до ефесян: «Не упивайтесь [...], но паче исполняйтесь духом (святим) глаголющи себѣ в псалмѣх и пѣніях и пѣснях духовных ...». Слід наголосити, що цитування сакральних текстів уже було характерним для «Богогласника» 1790-1791 рр., кожна з чотирьох частин якого супроводжується фрагментами з «Книги псалмів» – своєрідних епіграфів до них. Немає сумніву в тому, що укладачі «Піснослова» перейняли цю традицію з «Богогласника» та української духовнопісенної рукописної практики.

Автори вступного слова з піднесенням згадують про ті часи, коли «предшественники наши: при крещеніях и погребях, на весѣлях и праздниках, в смутки и радости, в кривдѣх и утѣсненіях, на вечерках в дому, и на вечернях в дни недѣльных и праздничных в церквах тіи слова св[ятаго] ап[остола] Павла памятали их розумѣли, их в сердцѣ своем глубоко чули и их исполняли. Тое все было дар Божій! Но Бог вчера и днесь тойже и в вѣки. И днесь Бог тіи дары до сердця человеческого вливае, бо хошет всѣм человеком спастися и в познаніе истинны прійти; но народ наш бѣднѣй, темнѣй и превратнѣй, по наибольшей части, не поймае того вліянія, того голоса Божія! и в крыку, пѣятыцѣ, танцю, поганьских весѣлях и грозной распустѣ тіи св[ятіи] случаи для жнива духовнаго так важни! не отжаловано травит! Но благодареніе Богу! не есть тая хвороба цѣлком загальна! находятя еще лица, хоть рѣдко числом, которим рада св[ятаго] Павла, святою, подкрѣпленіем, и потѣхою есть: взявшим пѣсни до руки; а поки еще ино сколько таких лиц находится: нема страха, дабы чувство для пѣсней церковных цѣлком загибло». Саме для тих осіб, для їх «потѣхи и выгоды» упорядники зібрали «пѣсни церковныи», виправили і уклали, але не тільки заради «высше wspomненой, истинно похвалы годной цѣли», а й з навчальною метою – «для обученія народнаго, для лучшаго разумѣнія праздничных стихир, тропарів, канонів, синаксарів, образів и пр. дужо ужитечныи суть».

Нотний матеріал у збірнику не поданий: «Не надписовали мы знаків мусікійских, – оскільки, на думку упорядників, – и так би трудно каждый з ных сам научитися міг, а мѣстця бы дужо забрали...», тому подекуди подають вказівки на «тон» чи «подобен» якої пісні слід співати той чи інший

духовнопісенний текст, а також у більшості випадків зазначають джерело, в якому міститься нотний текст конкретної пісні. У даному випадку – «Богогласник» (Львів, 1850). Автори передмови висловили сподівання, що «церков пѣсни под ноты Почаевскіи, або Львовск[іе] має; яко и надѣмся, же чей по церквах кафедр[альных] монастырях, мѣстах и заведеніях пѣвческих, больше в той так красной словесности отрясли, на тоє уважно буде, а так бы всеобще легко ся научити можно было. До того мы выбирали пѣсни найбільше знаныи, або знаным подобныи и уживаныи по церквах наших». У вступному слові упорядниками чітко не вказано, які вони мають на увазі збірники, і яких років видання. Очевидно, що це почаївські «Богогласники» та перший львівський «Богогласник» 1850 р. Та й, зрештою, у «Піснослові» знаходимо певного роду покликання на «Богогласник» 1850 р.: наприклад, вказівки, на якій сторінці слід шукати нотний текст пісні: «Ноты зри в Богогласнику львовском, стр. 28», «Ноты в Богогласнику львовском, стр. 109. (подобен: Большая нѣсть земным оборона), або ж коротко – «Б. Л., ст. 56». На основі проведених нами пошуків з'ясувалося, що з-поміж вказаних «тонів» чи «подобнів», які супроводжують пісні збірника, без відсилання до «Богогласника» (Львів, 1850), є декілька таких, які почерпнуті з першої почаївської духовнопісенної антології 1790–1791 рр.¹

Репертуар «Піснослова» становить 113 духовних пісень, 102 з яких – спільні з піснями першого львівського «Богогласника» 1850 р.² Тексти збірника розташовані за місяцесловом, тобто за календарем, починаючи з Різдва Христового, оскільки, на думку упорядників, такий спосіб розташування пісень «яко найвыгоднѣйшій», бо дасть змогу мирянам «скоро найти пѣснь праздничну або инну потребну». Подекуди навіть вказано місяць та день, в який почитають того чи іншого святого [9, 54], а також вибірково з нагоди деяких свят. Найбільшу кількість становлять пісні на Різдво Христове (20), як у переважній більшості духовнопісенників XIX – початку XX ст. Тут містяться пісні Святителю Отцю Василю, на Богоявлення Господнє, трьом святым – Василю Великому, Григорію Богослову, Йоану Золотоустому і т.д., згідно із послідовністю церковних свят.

Незважаючи на те, що перемишльський «Піснослов» містить у своїй основі майже половину богогласникового репертуару³, за винятком 11–ти пісень⁴, які, очевидно, почерпнуті його упорядниками з інших джерел, а також укладений за тим самим календарно-тематичним принципом, що й «Богогласник», він не схожий на його структуру⁵. У ньому не здійснено чіткого поділу на чотири частини, кожна з яких супроводжувалася би фрагментами з псалмів⁶. Тобто упорядники не диференціювали духовнопісенні тексти за змістом на господські, богородичні, святым та покаєнні. В окремий підрозділ виокремили хіба що «Пѣсни молитвенныя и чудотворним іконам», в якому знаходимо й «пѣснь псаломническую», «пѣснь о прелести міра діявола и плоти», а також дві пісні про смерть, катехизмову пісню «Тройца Бог От[е]ць»⁷, про вічність та злу вічність. Тут відсутня календарна деталізація, зате проглядається тематична організація текстів. Репертуар цього підрозділу містить ви-

¹ Серед них пісні «Небо и земля нинѣ ликовствует» (подобен: Вострубѣте воскликнѣте), пісня Матері Параскеві «Любовію и со страхом вси днесь прибѣгаймо» (подобен: Крестным древом распятаго), пісня Св. Великомученику Дмитру «Что воздами Хрісту Богу» (подобен: Троне вышній днесь двинися), пісня на Воздвиження Чесного і Животворящего Хреста «О пресладкій, и всещедрый Исусе мой Боже!» (тон на: Виджу тя на Крестѣ) та ін.

² Проводимо порівняння духовнопісенного репертуару перемишльського «Піснослова» 1870 р. та львівського «Богогласника» 1850 р.

³ У даному випадку треба мати на увазі львівський «Богогласник» 1850 р.

⁴ Це різдвяні пісні («Радость ся нам съявляе», «Радуйте ся всѣ людѣ», «Бог предвѣчній»), пісня святителю отцю Василю («Да гремитъ небо»), свягим Безсрібникам Киру та Йоану («Играй всецѣло вся Римская страна»), на неділю Митаря і Фарисея («Когда в живот мой возрю глубоко»), на Співстраждання Пресвятої Богородиці («Виджу тя под Крестом»), пісні отцю Миколаю («О кто, кто Николая любитъ», «Дивный во дѣлѣхъ святитель великій»); молитовна пісня Пресвятой Богородиці («О Всепѣтая Мати»); пісня катехизмова («Тройца Бог Отець»).

⁵ Тут варто наголосити ще на одній з відмінних рис у порівнянні з пісенним репертуаром львівського «Богогласника» 1850 р. – відсутність у перемишльському «Піснослові» польських та латинських текстів, які згодом, за свідченням С. Щеголової, появились у другому львівському «Богогласнику» 1886 р.

⁶ У перемишльському «Піснослові» лише перед передмовою вміщено чотири фрагменти з псалмів Давида.

⁷ Ця пісня не увійшла до «Богогласника» 1850 р.

бірково пісні, які знаходимо у першій, другій та четвертій частинах «Богогласника» 1850 р¹.

Треба відзначити ще одну особливість перемишльського збірника: наявність вказівок біля текстів духовних пісень, на мелодію якої з них радять співати («Іже Херувими» [17, 63]. Наприклад, «аріа красна до: Іже Херувими», «самоподобен: (тон прекрасній для Херувиму)», «подобен для: Іже Херувими». В одній із приміток, якими разом з редакторськими правками (коментарями) рясніє «Піснослов», подано перелік сторінок, де можна знайти «Пісні, по которих добре співати «Іже Херувими»: зри на стр. 24, 93, 98, 131 ...» [13, 493].

Так звані «обрядові примітки», що супроводжують літургійні та паралітургійні тексти, найбільшою мірою зафіксовані стосовно літургійних піснеспівів. Оскільки нас цікавлять духовнопісенні тексти, то подамо тут одну з приміток, у даному випадку до пісні «Свѣт дѣвол власне тѣло»: «Тую пѣснь мож коли будь співати, яко приготованье к св[ятѣй] Тайнѣ покаянія, особливо в нед[ѣлю] сыропустную и 4. нед[ѣлю] св[ятаго] вел[икаго] поста, сравни каноны речен[...]. нед[ѣли] в Тріоди. Тон: И ктож так запамят[алѣй] или: Большая нѣсть земная оборона». Укладачі зазначають, що «В примѣчаніях обрядових трудно нам было ити за особытностями поединоких лиц або церквей, ежедневно измѣняемыми, но держатися потребно было, стальных обычаев церковных (католических) и книг церковных наилучшаго издания». Це є свідченням того, що упорядники поставилися з великою відповідальністю до укладання «Піснослова». Серед книг, якими послуговувалися видавці збірника, – Октоїх, Тріодь, Молитвослов, Службеник, Часослов, Трефологiон, зокрема Ірмологiон [13, 493, 450] та ін.

Крім «Піснослова» 1870 р., вийшли друком вищезгадані, менші за обсягом, також ненотовані духовнопісенники під назвою «Малий Піснословець» (Коломия, 1885; Львів, 1896, 1905) та більш об'ємний – «Піснословець» (Львів, 1909). З огляду на рамки статті ми не можемо викласти детальнішої інформації про ці збірники, то ж окреслимо загалом спільні та відмінні риси «Піснословів»: 1) відсутність нотного матеріалу; 2) наявність передмови, «тонів», «подобнів», «самоподобнів», приміток (перемишльський «Піснослов» 1870 р.); 3) призначення: для мирян, народних шкіл («Піснослов» (Перемишль, 1870)), для старших і молодших християн Святої Церкви («Малі Піснословці» (Львів, 1896, 1905); «Піснословець» (Львів, 1909)); 4) календарно-тематичний принцип систематизації репертуару (виняток становить «Малий Піснословець» (Коломия, 1885), в якому духовні пісні організовані тематично); 5) тричастинна структура (крім перемишльського «Піснослова» 1870 р. та коломийського духовнопісенника 1885 р.); 6) виділення певним блоком різдвяних духовних пісень та окремим розділом «Пісні молитвенныи, чудотворным иконам, при розличных случаях, о смерти, о злой вѣчности и пр.» (виняток – «Малий Піснословець» (Коломия, 1885)); 7) варіативність репертуару: періодичне поєднання літургійних та духовнопісенних текстів («Піснослов», Перемишль, 1870; «Піснословець», Львів, 1909), невелика кількість літургійних текстів («Малий Піснословець» (Львів, 1896, 1905)), тільки духовні пісні («Малий Піснословець» (Коломия, 1885)); 8) наявність мініатюр, заставок, кінцівок у більшості видань, за винятком перемишльського «Піснослова» 1870 р.; 9) відсутність польськокомовних та латинських текстів; 10) церковнослов'янська мова української редакції з елементами народно-розмовної мови;

Отже, у другій половині ХІХ ст. сформувався ще один тип збірника – «Піснослов» («Малий Піснословець», «Піснословець»). Поєднавши у собі традиції літургійного типу збірника (Ірмолой) та паралітургійного («Богогласник»), цей тип видання став багатофункційним. Його можна було використовувати як у літургійній практиці, так і в позалітургійній. Проте наповнення текстами літургійними та паралітургійними (духовні пісні) не було стабільним. Відомі збірники, які у своїй основі спиралися на літургійні тексти («Піснослов», Перемишль, 1870; «Піснословець», Львів, 1909)

¹ З І ч. почерпнуто лише «пѣснь псаломническую «Хвалите Господа с небес», з II-ої – пісні Пресвятії Богородиці Чудотворній («Помози нам Хрісте Боже», «Божія Матерь сіяет», «О Всецѣлѣ Мати», «Дѣвна твоя тайна», «Пречистая Дѣво! Мати рускаго краю» /Почаївській та Підкам'янецькій Богородиці/), молитовні до Пресвятії Богородиці («Источниче благодати», «Всѣх Царице Владичице», «О пресвятая царице». З IV ч. – «Свѣт дѣвол власне тѣло», «Боже люблю тя цѣлим сердцем», «Кажут люде же я умру», «Тлиг боязь сердце», «Памятайте хрістіани» та «Прідет година», яка у «Богогласнику» (Львів, 1850) подана польською мовою.

та такі, в яких домінують духовні пісні («Малий Піснословець», Коломия, 1885; Львів, 1896, 1905). Тож це, фактично, збірники типу «Богогласника», але без нотних текстів. Окрім цього, у «Піснословах» основний пісенний репертуар почерпнуто з почаївського «Богогласника» (1790–1791), що, правда, у редакції львівського видання 1850 р. І лише окремі тексти є такими, що створені у ХІХ ст. (насамперед – іконославильні).

Галицькі «Піснослови» є цікавою та ще малодослідженою сторінкою української едиційної духовнопісенної традиції другої половини ХІХ – початку ХХ ст., а тому заслуговують на наукову увагу та подальше поглиблене опрацювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк М. Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти і замітки // Українсько-руський архів. – Львів, 1913. – Т.ІХ.
2. Гнатюк О. «Богогласник» як антологія духовної поезії ХVІІ-ХVІІІ століть // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т.СХХІХ. – С. 7-15.
3. Головацкий Я. Дополнение к очерку славяно-русской библиографии В.Ундольского. – Санкт-Петербург, 1874. – № 124.
4. Дьяченко Г. Полный церковно-славянский словарь. – Москва, 1900.
5. Запаско Я., Ісаєвич Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. – Львів, 1984. – Кн.2. – Ч.1. – № 847, 2003.
6. Краткий церковно-богослужебный словарь для толкового чтения книг, уяснения смысла богослужения и обрядов православной церкви. – М., 1997.
7. Малий Піснословець. – Коломия, 1885; Львів, 1896, 1905.
8. Медведик Ю. «Богогласник» – визначна пам'ятка української музичної культури ХVІІ-ХVІІІ ст. // ЗНТШ. – Львів, 1996. – Т.СХХІХ. – С. 7-15,
9. Медведик Ю. Особливості систематизації духовнокантового репертуару в співаниках тематично-календарного типу // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. – № 1(4). – 2000.
10. Медведик Ю. Українські духовні пісні у львівських польськокомовних стародруках ХVІІІ ст. // Musica Galiciana – Львів, 2001. – Т. VI.
11. Миловидов А.. Описание славяно-русских старопечатных книг виленской публичной библиотеки (1491-1800). – Вильна, 1908.
12. Пісні до Почаївської Богородиці / Публ. тексту, коментарі і дослідження Ю.Медведика. – Львів: Місіонер, 2000 (Історія української музики: Джерела. – Вип.6).
13. Піснослов. – Перемишль, 1870; Піснословець. – Львів, 1909.
14. Свенцицкий И. Опись музея Ставропигийского института во Львове. – Львов, 1908.
15. Франко І. Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над «Богогласником» // ЗНТШ. – Львів, 1913. – Т.113. – С. 5-52.
16. Франко І. Наші коляди // І.Я.Франко. Зібрання творів: У 50 т. – К., 1980. – Т.28. – С. 7-41.
17. Шевчук О. Про конфесійний зміст монодійних наспівів ХVІІ-ХVІІІ ст. (за матеріалами українських та білоруських Ірмолоїв) // Науковий вісник НМАУ ім. П.І.Чайковського. – Вип.15. – К., 2000.
18. Шеглова С. Богогласник. Историко-литературное исследование. – К., 1918.
19. Щурат В. Из студій над почаївським Богогласником. – Львів, 1908,
20. Ясиновський Ю. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої ХVІ-ХVІІІ ст. Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. – Львів, 1996.

Nataliya Syliy

PISNOSLOV – AS TYPE OF COLLECTION OF UKRAINIAN EDITING SPIRITUAL SONG TRADITION OF THE 2-ND HALF OF THE XIX-TH – EARLY XX CENTURIES

The paper extends to a new type of collection developed in the 2 nd half of the XIX c. The attention is focused on Peremyskyi «Pisnoslov» of 1870 that could be used in sacred as well as in parasacred practice. From it originates the tradition of publishing of spiritual song collections entitled «Malyi Pisnoslovets» and «Pisnoslovets».